

YHDENVERTAISUUS

VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OYTTAVEARDÁSAŠVUODÁÁITTARDEADDJI

Sosiaali- ja terveysministeriö

Lausuntopyyntöne 6.7.2018 (STM017:00/2018)

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi asiakas- ja potilaslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää asiakokonaisuutta merkittävänä yhdenvertaisuuden kannalta ja toivoo, että jatkossa vastaavankaltaiset lausuntopyynnot osoitetaan myös yhdenvertaisuusvaltuutetulle.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää lausuntonaan seuraavaa.

1 luku**Yleiset säännökset****1 § Lain tarkoitus**

Lakiluonnoksen 1 §:n 1 momentin 7 kohdan mukaan tämän lain tarkoituksena on varmistaa, että asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta tai muita *perusoikeuksia* rajoitetaan sosiaali- ja terveydenhuoltoa annettaessa vain silloin, kun se on välttämätöntä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää, että 7 kohtaa täydennetään siten, että perusoikeuksien ohella mainitaan ihmisoikeudet. Lisäksi valtuutettu ehdottaa, että 1 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa tuodaan esille YK:n vammaisten henkilöiden yleissopimuksen (SopS 26–127/2016) merkitys vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisen osalta. Perusteluissa olisi hyvä erikseen nostaa esille vammaisyleissopimuksen 4 artikla. Yleissopimuksen 4 artiklan 1 kohdan mukaan:

Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisen toteutumisen kaikille vammaisille henkilöille sekä edistämään sitä ilman minkäänlaista syrjintää vammaisuuden perusteella. Tätä varten sopimuspuolet sitoutuvat:

d) pidättäytymään osallistumasta tämän yleissopimuksen vastaiseen tekoon tai käytäntöön sekä varmistamaan, että viranomaiset ja laitokset toimivat tämän yleissopimuksen mukaisesti;

e) toteuttamaan kaikki asianmukaiset toimet poistaakseen henkilön, järjestön tai yksityisen yrityksen vammaisuuden perusteella harjoittaman syrjinnän;

Sopimuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaan laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä yleissopimusta pannaan täytäntöön, sekä muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidän, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta.

Lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää, että lain tarkoituksena perusteluissa avataan perusoikeuksien rajoitusopin sisältöä ja käytännön merkitystä lakia soveltaville tahoille.

2 luku

Asiakkaan ja potilaan oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollossa

4 §

Oikeus laadultaan hyvään sosiaali- ja terveydenhuoltoon sekä hyvään kohteluun

Lakiluonnoksen 4 §:n mukaan asiakkaalla ja potilaalla on oikeus saada laadultaan hyvää sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä hyvää asiakaslähtöistä kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta ja potilasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan, eikä hänen ihmisarvoon loukata.

Valtuutetun näkemyksen mukaan 4 §:n perusteluissa tulisi nykyistä selkeämmin kuvata sitä, mitä yhdenvertaisuudella ja syrjinnänkielloilla tarkoitetaan. Tämä on ehdottoman keskeistä, koska ei ole aivan poikkeuksellista, että yhdenvertaisuuden sisältö ymmärretään väärin ja siihen nojaututaan näin ollen päätöksiä tehtäessä virheellisellä tavalla.

Valtuutetun näkemyksen mukaan perusteluihin tulee lisätä viittaus yhdenvertaisuuslakiin (1325/2014). Yhdenvertaisuuslaista tulee erikseen korostaa ainakin viranomaisen ja julkista hallintotehtävää hoitavan velvollisuutta edistää ja suunnitella yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan (YVL 5 §, 4 §) sekä korostaa välittömän syrjinnän lisäksi myös näennäisesti yhdenvertaisten ohjeiden, perusteiden ja käytäntöjen tosiasiallista syrjivyyttä (YVL 10, 13 §) sekä korostaa viranomaisen ja yksityisen tahon velvoitetta toteuttaa tarvittaessa yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaisia kohtuullisia muutoksia, jotta vammaisen asiakkaan tai potilaan tosiasiallinen yhdenvertaisuus yksittäistapauksessa toteutuu.

Niin ikään yleiseen yhdenvertaisuuteen sisältyvät mielivallan kieltö ja lainsoveltajan harkintavaltaa rajoittava elementti sekä positiivinen erityiskohdeltu tulisi tuoda selkeästi esille säännöksen perusteluissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää perusteluista poistettavaksi seuraavaa virkettä: *”Kaikkien ihmisten samanarvoisuus ei kuitenkaan merkitse sitä, että kaikilla olisi oltava samat oikeudet ja samat velvollisuudet.”* Valtuutetun näkemyksen mukaan asianomainen virke voi johtaa harhaan yhdenvertaisuuteen pinnallisesti perehtynyttä lainsoveltajaa etenkin, jos yhdenvertaisuuden sisältöä ei avata nykyistä kattavammin ja selkeämmin perusteluissa.

7 §

Asiakkaan ja potilaan äidinkielen ja kulttuuritaustan huomioiminen

Lakiehdotuksen 7 §:n 2 momentissa luetellaan kaikki muut asiaan liittyvät säädökset paitsi saamen kielilaki (1086/2003). Valtuutettu ehdottaa saamen kielilain lisäämistä säännökseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että on asiakkaan ja potilaan yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää, että hänellä on mahdollisuus asioida sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa omalla äidinkielellään lainsäädännön sen taatessa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on saanut kanteita esimerkiksi siitä, että ruotsinkieliset potilaat eivät ole saaneet palvelua, informaatiota tai saamiaan kirjallisia ohjeita ruotsiksi julkisessa terveydenhuollossa. Valtuutetun näkemyksen mukaan, mikäli kielitaitoista henkilökuntaa ei rekrytointien avulla saada riittävästi, tulee viranomaisen tai julkista hallintotehtävää hoitavan yksityisen toimijan ryhtyä yhdenvertaisuuslain 5 §:n mukaisella tavalla toimiin esimerkiksi järjestämällä henkilökunnalle kielikoulutusta.

Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2017 todetaan saamenkielisten palveluiden osalta, että: ”Sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus saamelaisalueella sekä suomeksi että saameksi koetaan

pääosin erittäin tai melko vaikeaksi. Saamelaisten palvelutytytyväisyys ja palvelujen saatavuus kotiseutualueella ovat yleistasoltaan selvästi Suomen keskimääräistä tasoa alhaisempia”. (Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017, hallituksen julkaisusarja 8/2017, s. 77–78).

Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksen mukaan yksityiskohtaisissa perusteluissa tulisi painottaa positiivisen erityiskohtelun (YVL 9 §) tarvetta saamelaisten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi.

11 § ja 13 §
Asiakkaan/Potilaan
tiedonsaantioikeuden
turvaaminen

Lakiehdotuksen 11 §:n 3 momentin mukaan, jos sosiaalihuollon henkilöstö ei hallitse asiakkaan käyttämää kieltä taikka asiakas ei aisti- tai puhevamman tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta.

Lakiehdotuksen 13 §:n 2 momentin mukaan, jos terveydenhuollon ammattihenkilö ei osaa potilaan käyttämää kieltä taikka potilas ei aisti- tai puhevi-an vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on huolehdittava tulkitsemisesta.

Viittomakielisten, kuulo- tai puhevammaisten potilaiden ja asiakkaiden osalta yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että sosiaali- ja terveyspalveluis- sa tulisi turvata ammattitulkkaus. Tulkkauspalvelulain toissijaisuudesta (*laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta, 133/2010*) ja nykyisten asiakaslain (*laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 5 §, 812/2000*) ja potilaslain (*laki potilaan asemasta ja oikeuksista 5 §, 785/1992*) väljistä säännöistä johtuen viittomakielinen tai aistivammaisen henkilö saattaa jäädä sosiaali- ja terveyspalveluita käyttäessään kielellisten oikeuksien toteutumisen suhteen heikompaan asemaan kuin esimerkiksi osallistuessaan harrastuksiinsa. Harrastuksiinsa asiakkaalla on mahdollisuus saada tulkkauspalvelulain nojalla Kelan järjestämänä ammattitulkki, kun taas sosiaali- ja terveyspalveluiden puolella asiakas saattaa olla sen varassa, onko kyseisellä viranomaisella osaamista tulkin tilaamiseen suhteen tai pidetäänkö tulkkiä ylipäätään tarpeellisena.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää, että asiakas- ja potilaslaissa turvataan tulkkaaminen (ei tulkitseminen) aisti- tai puhevammaisille henkilöille.

31 §

Yleinen suunnitelma
itsemääräämisoikeuden
vahvistamiseksi

Lakiehdotuksen 31 §:n 2 momentin 8 kohdan mukaan asiakkaiden tai potilaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi sekä itsemääräämiskyvyn tukemiseksi ja ylläpitämiseksi yleinen itsemääräämisoikeussuunnitelma sisältää tiedot 8): menettelytavoista tosiasiallisesti syrjivien toimintatapojen tunnistamiseksi ja poistamiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää tältä osin, että yksityiskohtaisiin perusteluihin lisätään viittaus yhdenvertaisuuslain edistämis- ja suunnitteluelvoitteisiin (YVL 5 §, 4 §) ja kuvaillaan näiden lainkohtien eroja ja mahdollisia yhteneväisyyksiä.

Esityksen vaikutukset

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää huomioita siihen, että luonnosesityksestä ei käy ilmi, minkälainen yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi kokonaisuudesta on tehty. Valtuutettu pitää kattavaa yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia tämän lakiehdotuksen osalta erityisen tarvittavana.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Kirsi Pimiä

Ylitarkastaja

Pamela Sarasmo